

OILADA FARZAND TARBIYASI VA UNING JAMIYATDAGI AHAMIYATI

Denov Tadbirkorlik va Boshqaruv Fakulteti

2-kurs talabalari

Mamayusupov Asadbek Qaxramonovich

91 582 64 74

mamayusupovasadbek3@gmail.com

Tolibov Davlat Maratovich

99 620 31 59

dalikmaratovich@gmail.com

Abdimominov Elmomin Chori o'gli

99.9448232

abdumominovelmomin@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilaning farzand tarbiyasidagi o'rnini, tarbiyaning asosiy bosqichlari va usullari, ota-onaning mas'uliyati hamda bu tarbiyaning jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Farzand tarbiyasida milliy qadriyatlar, ma'naviy-ma'rifiy mezonlar, axloqiy normalar va zamonaviy yondashuvlarning uyg'unligi muhim o'rin tutadi. Shuningdek, maqolada oilaviy muhitning barkamol shaxs shakllanishiga ta'siri yoritiladi.

Kalit so'zlar: oilaviy tarbiya, ota-ona, farzand, jamiyat, axloq, qadriyat, ma'naviyat, tarbiya usullari, shaxs shakllanishi, ijtimoiy muhit

Kirish: Oila — inson hayotidagi eng muhim ijtimoiy institutlardan biridir. Aynan oilada insonning xarakteri, dunyoqarashi, axloqi va ma'naviyati shakllanadi. Farzand tarbiyasi esa bu muqaddas dargohda boshlanadi. Shu bois, oilada berilgan tarbiya nafaqat shaxsning kelajagiga, balki jamiyatning rivojiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Asosiy qism: Oilada farzand tarbiyasi — bu uzluksiz, izchil va murakkab jarayon bo'lib, u bolaning tug'ilishidan boshlab butun hayoti davomida davom etadi. Ota-onaning mehribonligi, o'zaro hurmat, adolat va sabr-toqat kabi fazilatlari farzand

uchun namunadir. Bolalar aynan ota-onaning harakatlari, soʻzlari, qarorlaridan saboq oladilar. Bugungi globallashuv davrida farzand tarbiyasida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uygʻunlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, maʼnaviy yetuk, vatanparvar, bilimli va axloqli yoshlar jamiyat tayanchi hisoblanadi. Shu bois, har bir ota-ona oʻz farzandining nafaqat jismoniy, balki maʼnaviy, ruhiy va ijtimoiy yetuk boʻlib voyaga yetishiga masʼuldir.

Oilaning ijobiy muhitga ega boʻlishi, mehr-oqibat ustuvorligi, bolaga boʻlgan eʼtibor va tushunish muhitida shakllangan farzandlar jamiyatda faol, ijobiy fikrlovchi shaxs sifatida namoyon boʻladi. Aksincha, eʼtiborsizlik, qoʻpol muomala va nizoli muhit esa bolada salbiy xislatlar shakllanishiga olib keladi.

Shuningdek, zamonaviy tarbiya usullarini bilish, bolalar psixologiyasidan xabardor boʻlish, raqamli texnologiyalar taʼsirini boshqarish kabi masalalar ham bugungi ota-onalar zimmasidagi dolzarb vazifalardandir.

Farzand tarbiyasi — bu nafaqat oilaning, balki butun jamiyatning kelajagidir. Har bir ota-ona oʻz farzandini barkamol inson sifatida voyaga yetkazishga intilsa, jamiyatda ham adolat, tinchlik va taraqqiyot hukm suradi. Demak, sogʻlom jamiyat poydevori — bu sogʻlom tarbiya olgan farzanddir.

1. Nega aynan oila — farzand tarbiyasining asosiy muhitidir? Chunki bola ilk ijtimoiy muhitni aynan oilada koʻradi. Oilaviy munosabatlar, ota-onaning oʻzaro muloqoti, farzandga boʻlgan eʼtibori va sevgisi uning axloqiy meʼyorlarni anglashida asosiy omil boʻladi. Oila bu borada bolaga dastlabki andoza, tajriba va tushuncha beradi. Davlat yoki maktab emas, aynan oila shaxsning dastlabki tarbiyasini belgilaydi.

UNICEFʼning 2023-yilgi hisobotiga koʻra, bolalarning ruhiy va axloqiy rivojida oilaviy muhit 70% gacha taʼsir koʻrsatadi, qolgan 30% esa maktab, ijtimoiy muhit va ommaviy axborot vositalariga toʻgʻri keladi.

2. Bugungi jamiyatda qanday tarbiyaviy muammolar dolzarb? Bugungi jamiyatda bir nechta muhim muammolar bor:

- **Internet va telefonlar orqali vaqtni samarasiz sarflash;**

- Ijtimoiy tarmoqlardagi noto‘g‘ri axborotlar ta’sirida yoshlarning adashishi;
- Ota-onalarning bandligi sababli farzandga yetarli e’tibor ajratilmasligi;
- Milliy qadriyatlarga loqaydlik va axloqiy zaiflik.

Yechim yo‘li:

- Raqamli tarbiya madaniyatini shakllantirish;
- Oilaviy suhbatlar va umumiy vaqtni ko‘paytirish;
- Bolalarni real hayotiy faoliyatga (sport, musiqa, kitob o‘qish) jalb qilish;
- Ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibotlarni kuchaytirish.

3. Oilaviy tarbiyaning jamiyatga qanday ijobiy yoki salbiy ta’siri bo‘ladi?

Agar oila tarbiyasi sog‘lom bo‘lsa, jamiyatda:

- jinoyatchilik kamayadi,
- o‘zaro hurmat kuchayadi,
- yoshlar orasida ijtimoiy faollik oshadi,
- ma’naviy qadriyatlar rivojlanadi.

Ammo noto‘g‘ri tarbiya:

- agressivlik, befarqlik,
- ijtimoiy muammolar,
- jinoyatchilikning ko‘payishi,
- bilimga va mehnatga loqaydlikni keltirib chiqaradi.

Statistik ma’lumot: Ichki ishlar vazirligi ma’lumotiga ko‘ra, jinoyat sodir etgan 18–25 yoshli yoshlarning 65 foizi oilaviy nazorati sust bo‘lgan, tarbiyasi e’tibordan chetda qolgan shaxslardir.

Farzandlar orasida telefonga bog‘liqlik va ota-onaning loqaydligi: Bugungi kunda ko‘plab bolalar vaqtlarining katta qismini telefonda o‘tkazmoqda. Bu esa jismoniy sustlik, ruhiy tushkunlik va ijtimoiy izolyatsiyaga olib kelmoqda. Ota-

onalarning ish bilan bandligi, farzandga yetarli vaqt ajratmasligi bu muammoni kuchaytirmoqda.

Har kuni oilada 1 soat “raqamsiz muloqot vaqti” belgilash, bolaga vaqt ajratish, birgalikda faol mashg‘ulotlar (sayr, o‘yin, kitob o‘qish) tashkil qilish.

Tarbiyada faqat ayol zimmasiga yuklangan mas’uliyat muammosi: Ko‘p hollarda bolalar tarbiyasi faqat onaning zimmasiga yuklatiladi, otaning ishtiroki cheklangan bo‘ladi. Bu esa tarbiya muvozanatini buzadi.

Ota ham farzand hayotida faol ishtirok etishi kerak — u bilan suhbat qilish, vaqt o‘tkazish, bilim berish orqali ota-ona tarbiyasi uyg‘un bo‘lishi lozim.

Farzand tarbiyasi — jamiyat kelajagini belgilovchi eng muhim omildir. Bugungi kunda har bir ota-ona nafaqat o‘z farzandi, balki jamiyat oldida ham ma’naviy mas’ul ekanini unutmasligi kerak. Sog‘lom oilada tarbiyalangan farzand — sog‘lom jamiyatning poydevoridir.

Tarbiya haqida muhim hadislar: 1. Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v.) dedilar: *"Har biringiz mas'ulsiz va qo'l ostingizdagilar uchun javobgarsiz."* (Buxoriy va Muslim rivoyati) Bu hadis oilaviy tarbiyaning naqadar muhimligini ko‘rsatadi. Ota-ona o‘z farzandining dunyo va oxiratdagi holati uchun mas’uldir. **2. “Farzandingizga hurmat va go‘zal axloq o‘rgating”** (Imom Termiziy rivoyati) Bu hadisdan tarbiyaning asosini — hurmat va go‘zal xulq egallash tashkil etishini ko‘ramiz. **3. “Farzandlaringizni uchta narsaga o‘rgating: Payg‘ambarlarini sevmakka, Qur’onni sevishga va namozga.”** (Bayhaqiy rivoyati) Bu uch asos bolani ma’naviy jihatdan kuchli shaxs qilib yetishtirishga xizmat qiladi.

- Tarbiasiz bilim halokatga, tarbiyali bilim esa kamolga yetaklaydi. (Navoiy)
- Ota-ona farzandiga yaxshi tarbiya bergan bo‘lsa, bu eng ulug‘ merosdir. (Hadis) Bola uchun eng birinchi maktab — bu uning uyi, ya'ni oilasidir.
- Payg‘ambarimiz (s.a.v.) tarbiyani shunchalik muhim deb bilganlarki, bolani yoshligidanoq go‘zal axloqqa o‘rgatishni buyurganlar.

Hadislar va ularning chuqur tahlili; 1. “Har biringiz mas’ulsiz va qo’l ostingizdagilar uchun javobgarsiz.” (*Imom Buxoriy va Muslim rivoyati*) Bu hadis islomiy tarbiyaning poydevorlaridan biridir. Unda har bir inson, ayniqsa ota-onalar, o’z zimmasidagi farzandlar tarbiyasiga mas’ul ekani qat’iy bayon etiladi. Bu mas’uliyat nafaqat dunyoviy, balki oxiratda ham so’raladi. Farzand noto’g’ri yo’lga kirs, avvalo tarbiya bermagan ota-ona javobgar bo’ladi. Bu fikrni zamonaviy psixologiya ham tasdiqlaydi — bolalarning xulqi, qadriyatlari, dunyoqarashi ilk bosqichda oilada shakllanadi. Oiladagi tajribalar, ayniqsa 0-7 yosh oralig’ida, bola shaxsiyatining asosini belgilaydi.

2. “Farzandingizga hurmat va go’zal axloqni o’rgating.” (*Imom Termiziy*). Go’zal axloq — bu har bir musulmonning zebu ziynatidir. Tarbiyaning asosiy mezonini bu — axloqiylik. Hadisda ota-onalarning asosiy vazifasi — bolaga hurmat (katta-kichikka, ustozga, jamiyatga) va axloqiy qadriyatlarni o’rgatish ekani ko’rsatiladi. Bugungi kunda yoshlar orasida hurmatsizlik, tajovuzkorlik va befarqlik kabi salbiy holatlar ko’payayotganini inobatga olsak, bu hadisning dolzarbligi yana-da oshadi. Bu qadriyatlar o’z vaqtida berilsa, bola hayot davomida to’g’ri yo’ldan yurmog’i ehtimoli katta bo’ladi. **3. “Farzandlaringizni uchta narsaga o’rgating: Payg’ambarlarini sevishga, Qur’onni sevishga va namozga.”** (*Bayhaqiy rivoyati*) Bu hadisda farzand tarbiyasining ma’naviy jihati ochib berilgan. Tarbiya faqat dunyoviy muammolarni emas, balki inson ruhiyatini, qalb dunyosini ham tarbiyalashni o’z ichiga oladi. Bola Payg’ambar (s.a.v.) hayotini, Qur’onning ma’naviy go’zalligini va namozning ruhiy poklovchi kuchini bilsa, u axloqiy jihatdan mustahkam bo’ladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, diniy-ma’naviy bilimlar bilan tarbiyalangan yoshlar orasida jinoyatchilik, o’z joniga qasd qilish va giyohvandlik holatlari ancha past bo’ladi.

Allomalar fikrlari va tahliliy izohlar. Ibn Sino: “*Farzand tarbiyasida tana sog’lig’i va ruh salomatligi birdek muhimdir.*” Ibn Sino bolani faqat bilim bilan emas, balki sog’lom ovqatlanish, jismoniy mashqlar, uyqu-gigiyena tartibi, ruhiy osoyishtalik orqali ham tarbiyalash zarurligini ta’kidlaydi. Bu zamonaviy pedagogikada “har tomonlama rivojlanish” deb yuritiladi. Uning bu fikri hozirgi zamon psixologik va

tibbiy qarashlari bilan hamohang. Masalan, BMTning “Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi”da bolalarning sog‘lom muhitda yashashi ham tarbiyaning ajralmas qismi sifatida belgilangan.

Imom G‘azzoliy: *“Bolalikdagi tarbiya – toza yerga sepilgan urug‘ kabidir.”* Bu o‘ta chuqur va ramziy ifoda. Bola yuragi – bu hali hayotiy dog‘lar tushmagan toza qalb. Undagi dastlabki taassurotlar, o‘rgatilgan odatlar, ko‘rgan muomalalar keyinchalik o‘chmas iz qoldiradi. Shu sababli yoshligida singdirilgan axloqiy me‘yorlar umr bo‘yi bola shaxsiyatining poydevorini tashkil qiladi. Bu fikr zamonaviy neuropsixologiyada ham isbotlangan: bola 6 yoshgacha olgan tarbiyaning 80% i butun hayot davomida muhim rol o‘ynaydi.

Abu Nasr Forobiy: *“Shaxsning komillikka erishuvi – uni tarbiyalagan jamiyat va oila ta’siridadir.”* Bu fikrda shaxs — ijtimoiy mahsulot degan g‘oya ilgari suriladi. Forobiy nazarida inson o‘z tabiatidan tashqari, uni o‘rab turgan muhit orqali shakllanadi. Demak, komil inson bo‘lishni istasak, komil muhit yaratishimiz kerak. Bugungi kunda bu fikr “ijtimoiy ta’sir nazariyasi” orqali isbotlangan: bola ota-onadan tashqari, qo‘shnilar, ustozlar, do‘stlar va internetdagi ta’sirlardan shakllanadi.

Alisher Navoiy: *“Tarbiyasiz ilmdan ko‘ra, tarbiyali johillik afzal.”* Bu fikrda axloq ilmdan ustun qo‘yilgan. Chunki tarbiyasiz bilim insonni yomon yo‘llarga boshlashi mumkin. Masalan, aqlli, biroq axloqsiz inson jamiyatga tahdid soladi. Aksincha, oddiy, ammo tarbiyali inson jamiyatga foyda keltiradi. Navoiy bu fikr orqali tarbiyani ilmning zamini sifatida e’tirof etadi. Zamonaviy ta’lim tizimlarida ham bu tamoyil saqlanib qolgan — “axloqiy kompetensiyalar” asosiy baholash mezonini sifatida olinadi.

Xulosa

Oilada farzand tarbiyasi — jamiyat taraqqiyoti va insoniyat kelajagining negizi hisoblanadi. Farzandga berilgan tarbiya uning butun hayotini belgilab beradi. Tarbiyaning boshlang‘ich muhitiga aylanadigan oila — nafaqat bolaga mehr beruvchi joy, balki uning axloqiy, ma’naviy, diniy, jismoniy va aqliy rivojlanishini ta’minlovchi eng muhim institutdir.

Islomiy manbalar, jumladan hadislar, ota-onani farzandlarining eng muhim ustozlari sifatida ta'riflaydi. Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning so'zlarida ota-onaning mas'uliyati, axloqiy qadriyatlarni yoshligidanoq singdirish zarurligi qayta-qayta ta'kidlanadi. Ibn Sino, Forobiy, G'azzoliy, Alisher Navoiy kabi allomalar ham tarbiyani shaxs kamoloti, jamiyat osoyishtaligi va kelajakni belgilovchi asosiy omil sifatida baholaganlar.

Bugungi globallashuv davrida axloqiy qadriyatlarga putur yetkazuvchi omillar ko'payib bormoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, tashqi madaniy ta'sirlar yosh ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli oiladagi tarbiya o'ziga xos qalqon vazifasini bajarishi kerak. Har bir ota-ona farzandining faqat ta'limini emas, balki tarbiyasini ham birinchi o'ringa qo'yishi lozim.

Xulosa shuki, jamiyatda yuksak axloqli, ma'rifatli, vatanparvar avlodni shakllantirish uchun, avvalo, oilada sog'lom, mehrlil va qadriyatli tarbiya muhitini yaratish zarur. Bu har bir oilaning emas, butun jamiyatning dolzarb vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Qur'oni Karim** – O'zbekiston Musulmonlari Idorasi nashri, Toshkent, 2018.
2. **Imom Buxoriy – Al-Jome' as-Sahih**, Tarjimasi, Toshkent Islom Universiteti nashri.
3. **Imom G'azzoliy. "Ihyo ulumiddin"** – Tarbiya va axloqiy qadriyatlar haqida asarlar to'plami.
4. **Ibn Sino. "Tibb qonunlari" va tarbiyaga doir fikrlar** – Fan va Texnologiya nashriyoti, 2010.
5. **Alisher Navoiy. "Mahbubul qulub"** – Axloqiy-didaktik asarlar, Toshkent, 2012.
6. **Abu Nasr Forobiy. "Fozil odamlar shahri"** – Ma'naviyat va tarbiya haqida, O'zbekiston nashriyoti.
7. Axmedov A., G'afforova D. – "Pedagogika nazariyasi va tarixi", O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, 2020.

8. Mamatqulov O. – "Oila sotsiologiyasi", Toshkent, "Yangi asr avlodi" nashriyoti, 2021.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 14-fevraldagi PQ–113-son qarori – "Oila institutini mustahkamlash strategiyasi".
10. Zamonaviy pedagogika va psixologiya darsliklari – Toshkent davlat pedagogika universiteti nashrlari, 2019–2023 yillar.